

Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun
Duvemåla

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långasjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madängar med madhus, fiskevatten, kvarnplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: "fornlämning", övrig kulturhistorisk lämning" eller "bevakningsobjekt". Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

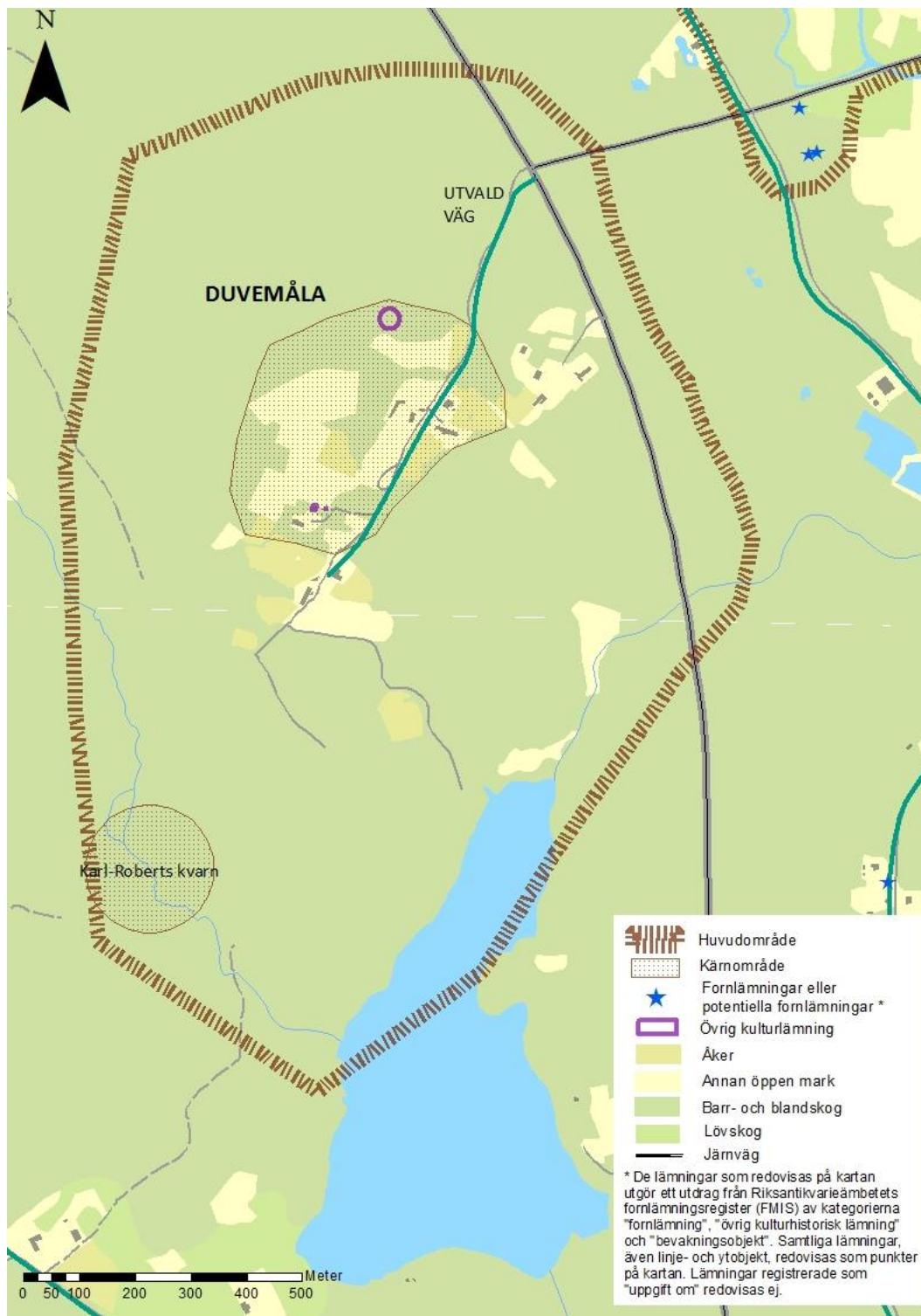
Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som otvivelstänkt dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färgtutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger. Själva texten i områdesbeskrivningarna inleds med en ingress, vilken utgör en sammanfattande värdebeskrivning av miljön där de viktigaste värdena omnämns. Därefter följer en övergripande beskrivning av huvudområdet och objekt av särskilt värde som ligger inom detta, det vill säga utanför kärnområdet, samt en värdebeskrivande text om kärnområdet med de objekt som ligger inom detta. Textavsnittet avslutas med en litteraturlista.

Därefter följer tre punktlistor; "Särskilt värdefulla karaktärsdrag, områden och objekt", redovisning av "Befintligt skydd" som finns för miljön och "Antikvariska rekommendationer och förslag till skydd". Områdesbeskrivningarna avslutas med historiska kartor och ett stort antal nytagna bilder med bildtexter som i stor utsträckning innehåller fastighetsbeteckningar.

Omslagsbild: Rundqkvistagården med brunn i Duvemåla.

DUVEMÅLA

Klass 1

Lyckebyån som resurs: Karl-Roberts kvarn är exempel på kvarnmiljö vid liten bäck Inom Lyckebyåns avrinningsområde.

Skogslandets jordbruk: Medelstor by i skogen. Gårdar med ekonomibyggnader. Vackert betat odlingslandskap med vällagda stora odlingsrösen, stenmurar, hamlade träd, gärdesgårdar, uppvuxna stora träd.

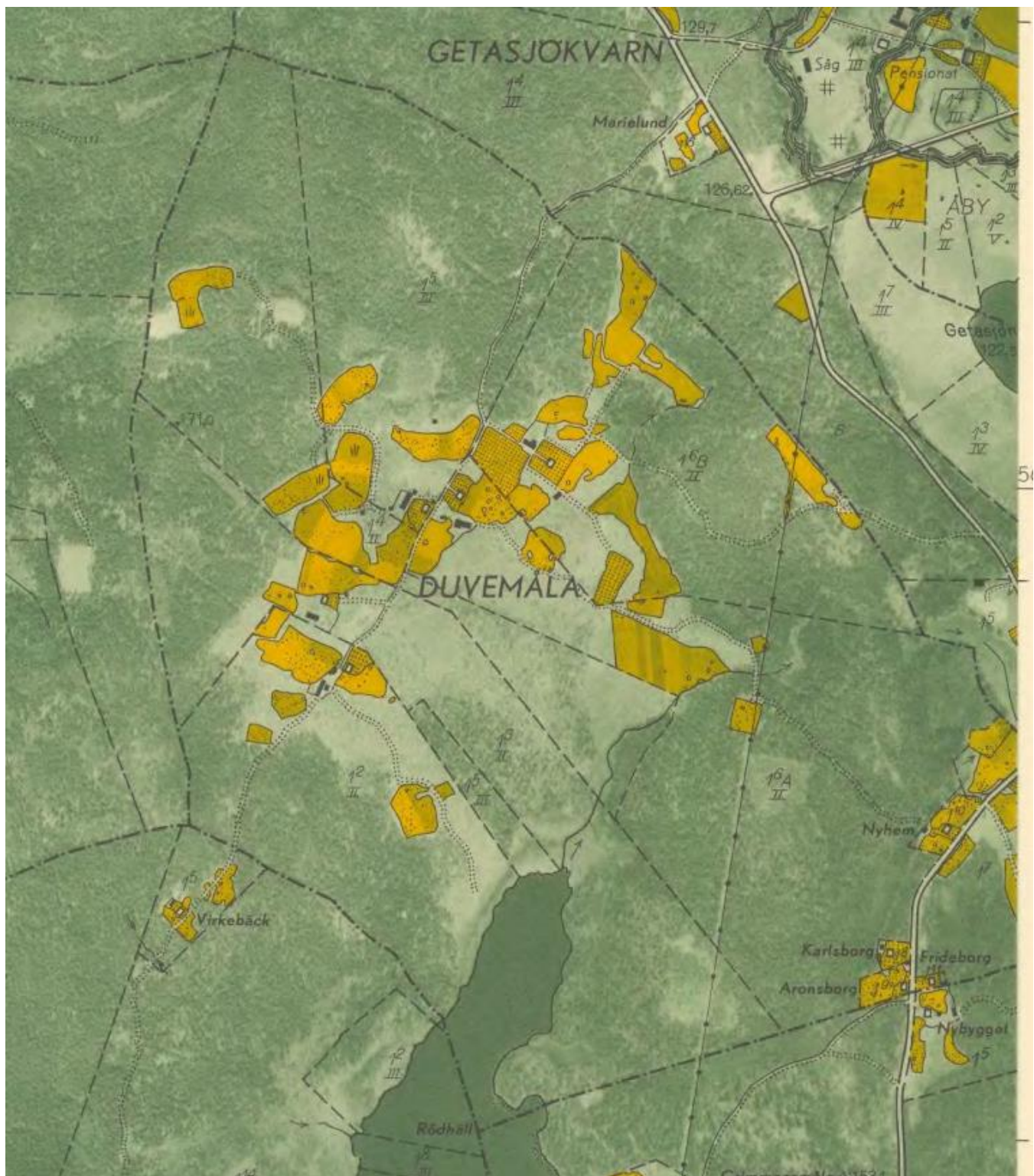
Skogen som resurs: Bevarad linugn i sten.

Vilhelm Moberg: Födelseby för författaren Vilhelm Mobergs mormor Johanna, förebild för *Kristina från Duvemåla*.

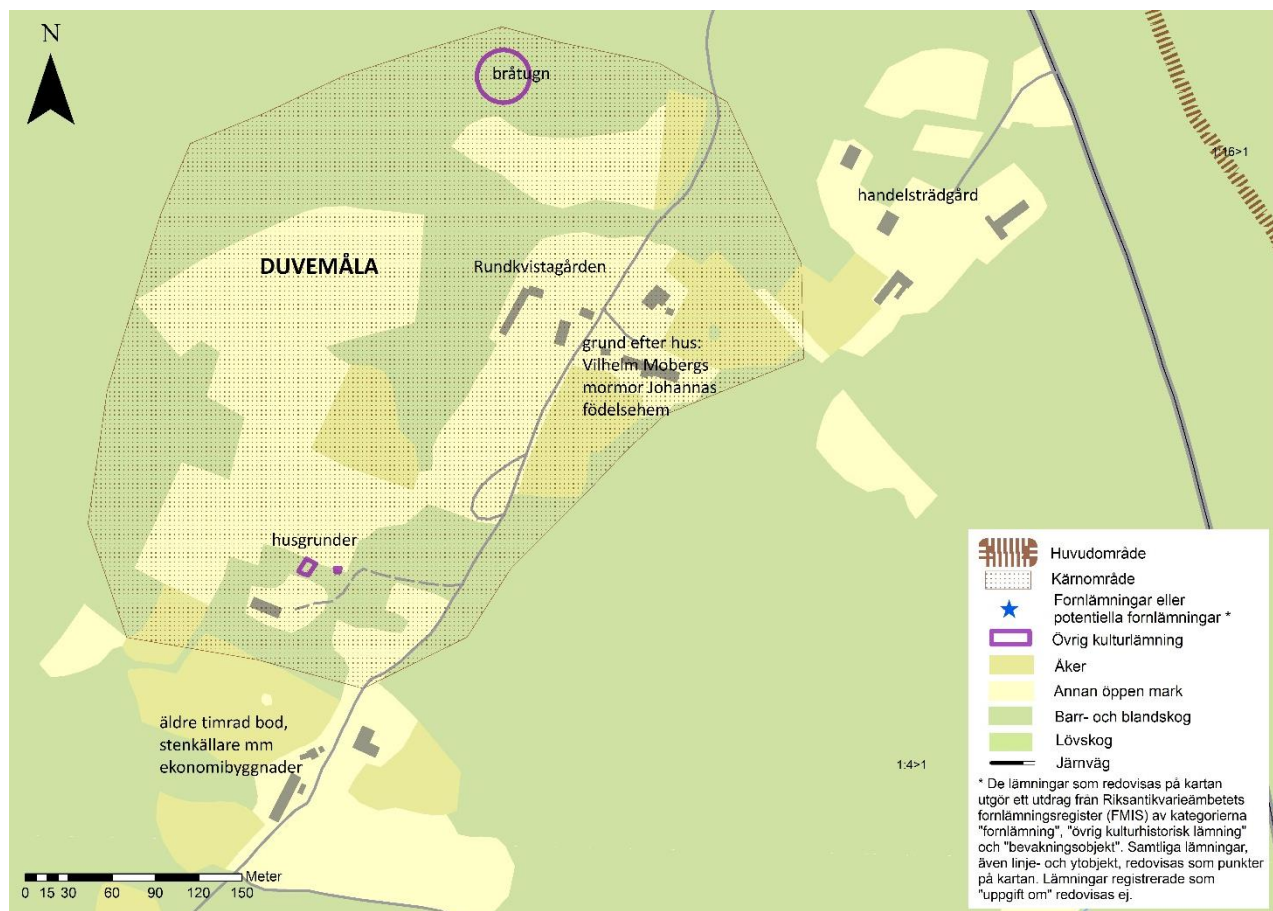
Övriga berättelser: Berättelsen om familjen Rundqvist och Rundqvistagården. Linugnen bidrar till del i historien om linberedning.

Beskrivning

Duvemåla by är en för kommunen medelstor by, med fem tydligt utskiftade gårdar. Byn småskaliga inägor är till stora delar ännu öppna, med många stora odlingsrösen och stenmurar. Central i byn är den s.k. *Rundqvistagården*, Duvemåla 1:5, som är en välbevarad ålderdomlig gård. Gården hålls öppen sommartid för visningar med kaffeservering, och har blivit ett besöksmål med koppling till Vilhelm Moberg och Kristina från Duvemåla. Här finns idag också en parkeringsyta på en åker, en grillplats och en utescen. Av Vilhelm Mobergs mormor Johannas gård finns kvar en grindstolpe och en stengrund. I skogen ligger familjen Rundqvists lilla linugn/bråtugn, av stenar staplade mot ett stort klippblock.

Utsnitt ur ekonomiska kartan från ca 1940, ur lantmäteriets historiska kartor.

Rundqvistagårdens mangårdsbyggnad (Duvemåla 1:5) är en traditionell småländsk knuttimrad parstuga i två våningar. Ladugården är också traditionell i skiftesverk. På baksidan finns en bevarad vandring som drev tröskan. Till ladugårdsmiljön hör en egen brunn till djuren och en vinkelbyggnad med utedass. Till mangården hör en separat brunn, med brunnsvinge samt en magasinsbyggnad med källare. Detta hus har inretts till café. En bit ifrån gården finns ett öppet skjul för jordbruksmaskiner eller får, med murade stenvägg, öppna gavlar och tak. Intill denna är en scen byggd, som används vid utomhuskonserter.

Medan Rundqvistagårdens hus är ålderdomliga är övriga gårdar mer ombyggda. Gården som ligger närmast vägen nordost om byn, Duvemåla 1:16, är handelsträdgård sedan början av 1940-talet. Vid gården efter Rundqvistagården på höger sida, Västra Hällasjö 4:21, är bostadshuset borta, sedan det såldes och flyttades till ny plats som sommarstuga. Ladugården står ensam kvar. Gården längst bort i byn, Duvemåla 1:2, har bevarad ladugård, ålderdomligt magasin, stenkällare och flera ekonomibyggnader. Bostadshusets ursprungliga huskropp finns kvar, men är tillbyggd

och förändrad med moderna delar som fönster med mera. Det finns inga registrerade fornlämningar på området idag.

Sydväst om byn når man via en stig i skogen platsen Verkebäck. Här finns en bevarad hjulkvarn och en liten damm. Grundstenar efter ett torp finns också kvar. (Ubbemåla). Karl-Roberts kvarn är exempel på kvarnmiljö vid liten bäck Inom Lyckebyåns avrinningsområde.

Kartan som upprättades vid Laga skifte 1810 visar hur tätt de fem gårdarna låg före skiftet. Vägen som idag går rakt genom byn gjorde då en böj runt den gemensamma gårdsplanen. Det går inte att utläsa om något av husen på Rundsqvistagården idag finns med på denna karta.

Historik

Den äldsta kartan från Duvemåla är daterad 1699. Då genomfördes storskifte i byn. På 1810-talet genomfördes laga skifte. Det var då som gårdarna flyttade iväg från den gamla bykärnan, vägen lades om mitt i byn och byggnaderna fick sina nuvarande lägen.

Duvemåla förknippas i hög grad med Vilhelm Moberg, eftersom hans karaktär Kristina i den stora utvandrarserien kom från Duvemåla. Likt Kristinas fästman Karl-Oskar gick också Mobergs mormor Johannas fästman Aron i verkligheten på smala stigar genom skogarna från Moshultamåla, för att uppvakta Johanna innan de var gifta. Gården där Johanna bodde med sina föräldrar är riven. En annan av de starka kvinnor som Moberg tog intryck av bodde också här, "Ida från Duvemåla".

Gården, som är den längst in, köptes av amerikapengar 1918. Ida uppfostrade både sina egna fyra barn och broderns två pojkar, efter att han flyttat till Amerika. Ett av broderns barn, Ossian, bytte namn till Duveskog och startade stor affärsrörelse i Nybro.

Det finns en berättelse nedtecknad av Vilhelm Moberg, i novellen *Vårplöjning*, som handlar om "doktorn från Duvemåla". Det var en man som levde för länge sedan i "Duvemåla" och som rådde en gumma som var sjuk att dricka av vattnet i ån från Ubbemåla sjön, eftersom denna å rinner mot norr. Detta skulle innebära att den har magiska egenskaper. Gumman blev frisk och ryktet spred sig långt utanför socknens gränser. Folk kom åkande långväga ifrån för att besöka den berömda "doktor". Vilhelm Moberg hade i domböcker funnit en berättelse om en Åke i Duvemåla, som beskrevs som en "skogsman i en jordkula", vilket han skildrar i Mins svenska historia II.

År 1902 byggde en man som hette Karl-Robert Karlsson en kvarn och ett torp i skogen väster om Duvemåla. Hans dotter Anna flyttade senare till det som idag är handelsträdgård, vilken startades av hennes man på 1940-talet. Sonen Ivar tog över handelsträdgården och därefter Ivars son Bennett.

I Rundqvistagården bodde de fyra syskonen Hertha, Naemi, Martin och Mauritz Rundqvist. De levde som man gjorde förr i tiden utan el, vatten eller telefon och ägorna sköttes med gamla brukningsmetoder. Efter Mauritz död 1989 uppdagades att syskonen varit miljonärer. Det hittades en miljon kronor undanstoprade i huset, ladugården och i diverse skrymslen. Tillsammans med gården var allt värt ca 5 miljoner kronor. I brist på arvingar och skrivet testamente tillföll allt Allmänna arvsfonden. I mitten av 1990-talet lyckades Emmaboda kommun överta Rundqvistagården. Sedan ca år 2000 bedriver Emmaboda kommun Duvemåla som ett besöksmål, med kaffestuga och guidade turer sommartid. Efter Björn Ulveus och Benny Anderssons succé med musikalen *Kristina från Duvemåla* 1995 ökade besökarna dramatiskt. En parkeringsplats anordnades på en åker och en utescen byggdes, vilken använts till utomhuskonserter i "Duvemåla hage". Duvemålas berömda "trollskog", som tidigare var en del av attraktionen som besöksmål, blåste ner till största delen under stormen Gudrun 2005.

Litteratur

Duvemåla en historik, sid 141, Algutsboda sockenbok nr IX (1994)

Duvemåla handelsträdgård, sid 252, Algutsboda sockenbok nr XVI (2012)

Vilhelm Mobergs släkt, sid 5, Algutsboda sockenbok nr V (1981)

Ida från Duvemåla, sid 195, Algutsboda sockenbok nr XII (2003)

Duvemåla, Ingegärd Svensson, specialarbete Komvux, Åkrahällskolan i Nybro (1996).

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt:

- Rundqvistagården (Duvemåla 1:5) med mycket välbevarade byggnader och byggnadsdetaljer, med hantverksmässiga och byggnadshistoriskt höga värden, både ute och inne. Helheten med de olika bevarade delarna som har olika funktioner: de båda brunnarna (med brunnsvinge), vandrigen, utedass och magasin med källare (idag inrett till café).
- Byns tydligt utskiftade gårdar med faluröda ladugårdar och ekonomibyggnader i skiftesverk. Särskilt intressant är det ålderdomliga magasinet (loftboden) på den södra gården.
- De vackra öppna stenröjda åker- och betesmarkerna på inägorna centralt i byn. Stenmurar och odlingsrösen. Uppvuxna ekar och hassel. Trägardegårdar och hamlade träd. Öppenheten och ägoindelningarna.
- Linugnen/bråtugnen i skogen (på Duvemåla 1:5).
- Den äldre vägsträckningen och den smala grusbelagda vägen. Stenmurar och hamlade träd i vägmiljön.
- Karl-Roberts kvarnmiljö i skogen (Ubbemåla 1:5).

Befintligt skydd

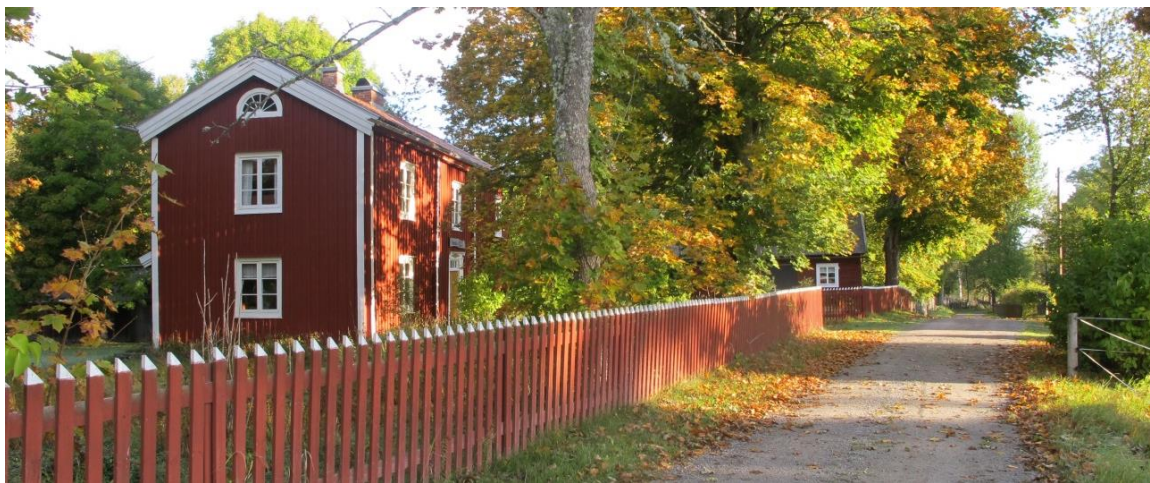
- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, samt tillkommit innan år 1850*, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- **Alla byggnader** omfattas av **varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.

- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- **Odlingslandskapet** kring Duvemåla är värderat som klass 2 i bevarandeprogrammet "Odlingslandskapet i Kalmar län – Bevarandeprogram, Emmaboda kommun", framtaget av Länsstyrelsen Kalmar län 1995.
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av **biotopskydd** enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)
- Duvemåla är utpekad som en värdefull **vägmiljö** inom projektet "Vägen som kulturarv", framtaget av Länsstyrelsen i Kalmar län och Trafikverket.

Rekommendationer och förslag till skydd, Duvemåla

- **Kärnområden** är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefulla bebyggelseområden** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom **kärnområdena** bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en **antikvarisk förundersökning**. Vid lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- **Huvudområdets öppna odlingslandskap** har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Åkerbruk, betesdrift samt skötsel av landskapselement i området bör främjas, i synnerhet i områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra kulturhistoriskt värdefulla landskapselement som stenmurar och rösen.

- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. För att behålla den ålderdomliga karaktären i Duvemåla bör vägen behållas som grusväg.
- **Landskapsvårdande åtgärder** bör ske regelbundet vid den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen och inägorna, så att markerna hålls öppna och stenmurar och odlingsrösen inte växer igen. Även stengrunder bör hållas röjda, särskilt grunden efter Mobergs mormor Johannas stuga. Träd som tidigare hamlats bör också i fortsättningen hamlas, och hassel betas eller beskäras.
- Kvarnen och kvarnmiljön bör vårdas och röjas regelbundet.
- Det är önskvärt att upprätta en kulturhistoriskt inriktad vård- och underhållsplan för hela Rundqvistagården, både för bebyggelsen och inägorna.
- Det är önskvärt att "restaurera" linugnen under sakkunnig ledning.
- Förslagsvis markeras Vilhelm Mobergs mormor Johannas stuga tydligare, t ex genom att gräva ner nya grindstolpar i ek (obs inte med gjutna plintar eller järn). Att stengrunden hålls röjd gör också denna tydligare.

Rundqvistagården, Duvemåla 1:5. Vägens sträckning här kom till i samband med laga skifte 1810. Dessförinnan var detta byns gemensamma gårdstun med brunnen mitt på. Staketet sattes upp på 2000-talet.

Rundqvistagården har tagit över rollen som Kristinas Duvemåla. De nybyggda trädgårdesgårdarna ger ålderdomlig karaktär åt byn.

Spåren från familjen Rundqvist finns i huvudbyggnaden, t.ex. i form av slitage på dörrar och ledstång. I köket är slitmärkena just i axelhöjd och höfthöjd. Här är det lätt att föreställa sig hur husets kvinnor stått och rört i grytorna vid spisen och samtidigt lutat sig mot dörren. Detta är viktiga spår att spara för att känna en närhet till de människor som bodde i huset före vår tid.

Johanna Johannesdotter var Vilhelm Mobergs mormor. Trots att denna stuga där hon växte upp revs redan på 1930-talet besökte Moberg ändå många gånger Duvemåla. "Stoffet till utvandrarromanerna har jag ärvt", sa han. Bilden till vänster visar stengrunden och ena grindstolpen. Bilden till höger från 1920-talet visar dåvarande ägaren Nando Fransson och kokerskan Anna Karlsson. Anna var dotter till torparen Karl-Robert, som byggde kvarnen vid det f.d. torpet Verkebäck. Familjen flyttade senare till det som idag är trädgårdsmästeriet, som startades av Annas man och övertogs av hennes son Ivar, och hans söner efter honom.

Rundqvistagårdens ladugård, samt (höger bild) sidobyggnad med dass.

Fägårdens brunn, närmre ladugården.

Konstnären Niels Elleys tolkning av Kristina från Duvemåla.

Rundqvistagården med brunnen som tillhörde hushållet.

Kaffestugan har hjälpt till att göra Duvemåla till ett besöksmål. Odlingröse med träd i de öppna åkrarna.

Den lilla linugnen (brålugnen) i skogen berättar om levnadsvillkoren förr. Idag delvis nedrasad.

Nedtill på linugnen finns en öppning där man kunde mata in mer ved.

Landskapet i Duvemåla med små åkrar omgärdade av gammal granskog.

Odlingsrösena är stora och många på Duvemålas inägor. Uppvuxna ekar bidrar också till en viss karaktär i området.

Åker som idag är parkeringsplats, med de stenbundna ängsmarkerna med odlingsrösen och stora ekar i bakgrunden. Tack vare att markerna betas hålls inägorna öppna.

Vagn/får-skjulet blev ombyggt till scen i samband med musikevenemang i "Duvemåla hage" efter succén med Björn Ulvén och Benny Anderssons musikal Kristina från Duvemåla.

Scenen döljer ett äldre vagnskjul.

I Duvemåla, på inägorna, finns stora odlingsrösen, tydliga ängsmarker med sten och öppna åkrar som slås och betas.

Här på Duvemåla 1:2 bodde Ida från Duvemåla med sina barn och broderns barn. Den ålderdomliga boden har troligen funnits i byn länge, och kan vara flyttad hit vid skiftet i början av 1800-talet.

Till gården hör också en stenkällare med åstak.

Den lilla minivalvbron vid kvarnen.

Karl-Roberts kvarnmiljö med liten hjulkvarn och handgrävd kvarndamm, Ubbemåla 1:5. Dammen finns kvar, men är torrlagd delar av året.

På gården, idag Västra Hällasjö 4:21 år bostadshuset är borta, medan ladugård, stenmurar, grindstolpar, stenkällare, handgrävd stensatt brunn, odlingsrösen och ekar finns kvar.

Den bevarade ladugården och brunnen på 4:21 och den stensatta brunnen på Västra Hällasjö 4:21.

Granngården till Rundqvistagården, Duvemåla 1:15. Bostadshus av 1910-talskaraktär, senare ombyggd och moderniserad.

I Duvemåla handelsträdgård kan man än idag hitta spår av äppelodlingen som startades här av nuvarande ägarens farfar på 1940-talet. Duvemåla 1:16.

Bostadshuset på Duvemåla 1:16 är ett moderniserat 1920-talshus, med originaltegel på taket. På gården finns flera växthus, försäljningslokaler, växtodlingar och fruktträd.

Ett verkstads- och växthus på Duvemåla 1:16.

Länsstyrelsen
Kalmar län